

УДК 658.821

Дубницький В.І.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри теоретичної та прикладної економіки
Українського державного хіміко-технологічного університету

Нефедова О.Г.

магістр економіки
Українського державного хіміко-технологічного університету

Dubnitskyi Volodymyr

doctor of economic, hab. Professor,
Ukrainian state university of chemical technology

Nefedova Alexandra

Master of Economics
Ukrainian state university of chemical technology

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ: СУЧАСНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ

COMPETITIVENESS: CONTEMPORARY CONTENT OF NOTION

У статті розглянуто погляди сучасних науковців на поняття «конкурентоспроможність», зокрема «конкурентоспроможність підприємства». Наведено деякі авторські визначення цього поняття і розглянуто їхній зміст. Виявлено наявність неоднозначності трактування означеної категорії. Визначено, що наявність різних авторських поглядів зумовлена різними причинами, а саме: розвитком ринкової економічної системи і відповідним розвитком економічної думки, наявністю різних точок зору на економічні проблеми, не завжди виправданим звуженням чи розширенням поняття, мірою заглиблення у проблему та ін. Подано узагальнений погляд на зміст конкурентоспроможності. Окреслено характерні риси конкурентоспроможності і розглянуто вплив часової детермінанти на неї. Сформульовано принципи, на яких має ґрунтуватися її формування.

Ключові слова: конкурентоспроможність, підприємство, характерні риси, часовий аспект, принцип.

В статье рассмотрены взгляды современных ученых на понятие «конкурентоспособность», в частности «конкурентоспособность предприятия». Приведены некоторые авторские определения этого понятия и рассмотрено их содержание. Выявлено наличие неоднозначности трактовки данной категории. В статье отмечено, что наличие разных авторских взглядов зависит от разных причин, а именно: от развития рыночной экономической системы и соответствующего развития экономической мысли, наличия разных точек зрения на экономические проблемы, не всегда оправданного сужения или расширения понятия, меры углубления в проблему и др. Подан обобщенный взгляд на содержание конкурентоспособности. Очерчены характерные черты конкурентоспособности и рассмотрено влияние временной детерминанты на нее. Сформулированы принципы, на которых должно основываться ее формирование.

Ключевые слова: конкурентоспособность, предприятие, характерные черты, временной аспект, принцип.

Today the questions of competitiveness already are studied enough. The articles are published, books and dissertations are written. The new information is added; present information is analyzed. The period of systematization and generalization of the accumulated scientific experience comes. Every researcher interprets the concept of competitiveness in its own way, paying attention to those its aspects that are important. Modern researches of competitiveness touch both general theoretical and practical and private questions on this topic. Consideration

of competitiveness takes place in attachment to the study of other economic questions, and that is why focus of attention is displaced on other aspects and interpretation gets new maintenance. Different tasks decide during researches. Therefore, authors look at a question from different parties. A degree of research of competitiveness is different, that is why interpretations differ from each other. For evidentness some determinations of competitiveness of different authors are given in the article. It is marked in the article, that the presence of different authorial looks depends on different reasons. Namely: development of the market economic system and corresponding development of economic idea, presence of different points of view on economic problems, narrowing or expansion of concept justified not always, depths of analysis of problem and the other. In the article the generalized look over is brought to maintenance of enterprise competitiveness. As an analysis of literature showed, a competitiveness is a many-sided economic category the descriptions are inherent that. The personal touches of competitiveness are given. It is shown in the article, that a competitiveness depends on different external and internal factors. Influence of these factors is not permanent and changes in time. Influence of factor of time is considered on her. It is certain that a competitiveness yields to the management. It means that an enterprise must consciously form the level of the competitiveness. Principles that there must be base on forming of competitiveness are done.

Keywords: competitiveness, enterprise, singularities, time aspects, principal.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Кожен з авторів по-своєму тлумачить зміст поняття «конкурентоспроможність» і залежно від мети розгляду звертає увагу на ті чи інші його аспекти. Отже, виникає необхідність у систематизації й аналізі напрацьованого теоретичного матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Як слушно зазначають [1], конкурентоспроможність є важливим складником розвитку суспільства і саме тому постійно привертає увагу науковців. Сучасні дослідження конкурентоспроможності пов'язані як із ґрунтовним усебічним аналізом поняття [2; 3], так і з вивченням певних окремих проявів [4–15]. Неоднозначність трактування категорії ставить завдання систематизації накопичених знань і виділення певних основних рис поняття на сучасному етапі досліджень. Аналіз показує також, що наявні неспівпадіння в роботах різних авторів із цих питань викликані, передусім, еволюцією економічної думки в результаті еволюції ринкової економічної системи (такі розбіжності, зумовлені історичним часом появи визначень, можна вважати об'єктивними). Інші – викликані різними точками зору на проблему (як правило, занадто вузьким або широким її трактуванням) або простою невідповідністю науковим правилам логіки побудови визначень (підміна одного поняття іншим, використання деяких логічних форм, схожих із визначенням, таких як опис, характеристика, порівняння і т. п.) [2]. Іншими причинами наявності різних трактувань є, на нашу думку, такі:

- розгляд конкурентоспроможності відбувається в прив'язці до вивчення інших економічних питань, а тому фокус уваги зміщується і трактування отримує новий зміст;

- дослідження опосередковуються різними цілями, відповідно, автори дивляться на питання з різних боків;

- міра заглиблення у проблему є різною, тому трактування відрізняються одне від одного.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є визначення змісту категорії «конкурентоспроможність» підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розглянемо сучасні трактування поняття «конкурентоспроможність»:

- під конкурентоспроможністю національних економік слід розуміти *здатність* країни утримувати певну позицію у світовій економіці, що базується на сукупності цілеспрямованих дій стратегічного характеру бізнесу й уряду, які націлені на підвищення продуктивності виробництва і розвиток ринкової інфраструктури, накопичення інноваційного потенціалу, забезпечення макроекономічної стабільності, підвищення рівня життя громадян [4];

- конкурентоспроможність регіону – важлива інтегральна соціально-економічна категорія: *власність* регіону як складно організованої геосистеми функціонувати та ефективно розвиватися, забезпечуючи процеси життєдіяльності та відтворення населення і створюючи умови для досягнення стратегічних цілей розвитку регіону [5];

- конкурентоспроможність підприємства запропоновано визначати як потенційну і реальну *здатність* підприємств сільськогосподарського машинобудування здійснювати ефективну взаємодію з ринковим оточенням у процесі проектування, виробництва й реалізації конкурентоспроможної продукції та забезпечувати собі активну позицію на ринку [6];

- конкурентоспроможність як похідна конкуренції – це *мірило* спроможності об'єктів або суб'єктів до самовираження і самоствердження в умовах конкурентної боротьби [7];

- під конкурентоспроможністю небанківських фінансових установ запропоновано розуміти *ринкову позицію* установи, яка характеризується ефективністю діяльності та здатністю надавати якісні фінансові послуги відповідно до потреб клієнтів [8];

- конкурентоспроможність підприємства – відносна *характеристика*, що відбиває відмінності розвитку цієї організації від розвитку організацій-конкурентів у міру задоволення своїми товарами потреб людей і за ефективністю виробничої діяльності [2];

- конкурентоспроможність – це *власність* об'єкта, яка характеризується можливістю реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби певного ринку [10];

- конкурентоспроможність підприємства – ефективне, *раціональне використання* різноманітних ресурсів підприємства, досягнень науково-технічного прогресу, інноваційного прогресу, що забезпечує інвестиційну привабливість підприємства порівняно з іншими на довгострокову перспективу розвитку [11];

– конкурентоспроможність – це *властивість* матеріалізованого товару, послуги або суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку краще або на рівних із присутніми там аналогічними товарами, послугами і суб'єктами ринкових відносин. Іншими словами, конкурентоспроможність змістовно означає здатність об'єкта повністю відповідати вимогам сучасного ринку [12];

– конкурентоспроможність промислового підприємства – *здатність змагатися* в досягненні ідентичних цілей, займати положення на ринку, а також здатність пристосовуватися до змін ринкових умов шляхом задоволення конкретних громадських потреб і підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності у рамках законодавства [13];

– конкурентоспроможність підприємства – це його *здатність* здійснювати прибуткову господарську діяльність в умовах конкурентного ринку, яка забезпечується вмілим використанням організаційно-управлінських, науково-технічних, економічних, маркетингових та інших засобів ведення ефективної господарської діяльності [14];

– конкурентоспроможність – це така *міра відмінності* розвитку цієї організації від конкурентів, що дає змогу компанії, маючи певну ринкову нішу, проєктувати, виготовляти і збувати привабливіші для покупця товари, ніж товари конкурента, тим самим протистояти іншим виробникам аналогічної продукції (послуги), при цьому покривати всі свої витрати й отримувати прибуток [15];

– конкурентоспроможність підприємства на локальному сегменті товарного ринку як відносна *характеристика*, що виражає відмінності рівня розвитку аналізованого підприємства від інших конкурентних підприємств за основними показниками локального сегменту ринку, що впливають на ефективність їхньої діяльності [3];

– конкурентоспроможність підприємства – інтегральна числова *характеристика*, за допомогою якої оцінюють досягнуті підприємством кінцеві бізнес-результати його діяльності впродовж певного періоду [16].

Як бачимо, дослідники конкурентоспроможності (КС) по-різному розуміють її суть: це і властивість об'єкта (бо КС притаманна саме певному об'єкту), і

результат активних зусиль (тому що досягти її можливо лише за наявності активних зусиль із боку підприємства), і характеристика ефективності (оскільки потребує швидкої результативної злагодженої роботи всіх підрозділів підприємства), і стан об'єкта конкурентних відносин (тому що подає інформацію про об'єкт на певний момент часу і може слугувати цілі виявлення певних тенденцій його розвитку), і показник ефективності конкурентної боротьби, індикатор, мірило (бо дійсно може мати кількісну оцінку і дає змогу зіставляти об'єкти між собою), і реалізована можливість (оскільки потенційну можливість до виграшу в конкурентній боротьбі ще потрібно довести у реальному змаганні), і здатність ефективно взаємодіяти з усіма контрагентами, що забезпечують існування та підтримку конкурентного потенціалу підприємства. Але не потрібно забувати, що якою би бажаною не була вже досягнута КС, вона не є самоціллю підприємства, це лише інструмент для досягнення установчих цілей підприємства (рис. 1).

Дійсно, спроможність конкурувати не є чимось відокремленим, існуючим саме по собі, а є результатом відповідних дій підприємства, який до того ж відповідає конкретним ринковим умовам і зі зміною останніх виявляється іншим. Найчастіше цей результат відбиває здатність підприємств працювати ефективно (а саме отримувати якнайбільший прибуток за якнайменших витрат), що виливається у конкретних перевагах, які все ж ще не є самою конкурентоспроможністю, а тільки передують їй.

До властивостей конкурентоспроможності належать [17] необхідність її кількісної оцінки, багатоваріантність, відносний характер, конкретність прояву, динамічний характер, керованість, суперечливість, бажаність досягнення складність. Важливою характеристикою конкурентоспроможності є її часовий аспект. Тому виникає необхідність окреслити зв'язок «конкурентоспроможність – час», а також визначити чинники, які впливають на спроможність конкурувати у часі. Деякі науковці побіжно зазначають наявність певної залежності конкурентного стану підприємства від часового аспекту. Але жоден із них не визначає характер цього зв'язку і чинників, які на нього вплива-

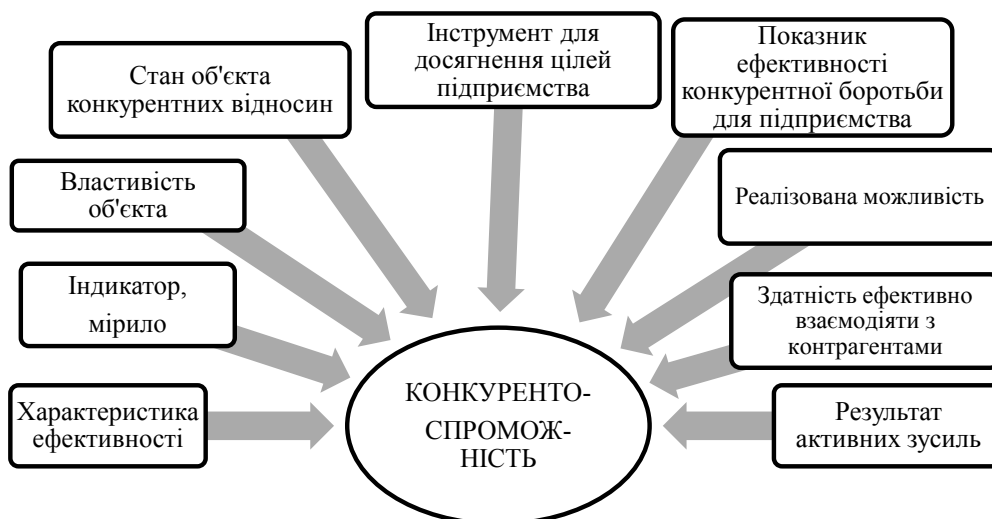

Рис. 1. Характеристики конкурентоспроможності як економічної категорії

ють. Проаналізувавши поняття «конкурентоспроможність» із практичного і теоретичного боку, ми дійшли висновку, що рівень конкурентоспроможності підприємств, за інших рівних умов з часом має тенденцію до зниження (під іншими рівними умовами в даному разі ми розуміємо відсутність цілеспрямованого впливу підприємства на рівень конкурентоспроможності). Тобто коли отриманий рівень конкурентоспроможності сприймається як довічне надбання, утримання його у часі є неможливим (коли $t \rightarrow \infty$, то $КС \rightarrow 0$). Або під дією різнопланових чинників досягнутий рівень розвитку підприємства, здатний забезпечити йому високий конкурентний стан в даних умовах, не зможе постійно забезпечувати підприємству цей самий рівень спроможності за будь-яких інших умов. Іншими складниками цього зв'язку, на нашу думку, є змінюваність потреб споживачів і постійна зміна вимог до самого стану «конкурентоспроможність», які дедалі стають усе більш різнобічними і комплексними.

При цьому конкурентоспроможність підприємств формується низкою внутрішніх (таких, що подаються управлінню) і зовнішніх (на які підприємства вплинути самостійно не може) чинників, які разом здійснюють на неї антагоністичний або синергічний вплив. Якщо зовнішні чинники вкупі підсилюють внутрішні намагання підприємства, йдеться про синергічний ефект, якщо послаблюють або навіть зводять нанівець – антагоністичний.

Таким чином, якщо зняти вихідну посилку про невтручання керівництва підприємства у формування його конкурентного стану, отримаємо ще дві ситуації поведінки рівня конкурентоспроможності підприємства у часі. Який із трьох можливих сценаріїв буде мати місце у кожному конкретному випадку, залежить від груп чинників впливу та їхнього зв'язку. Коли підприємство є сильнішим за ринкове оточення або умови, що склалися, конкурентна спроможність зростатиме. Якщо ж зовнішні чинники погашатимуть намагання підприємства стати спроможнішим, але не завдаватимуть руйнівного впливу конкурентному потенціалу підприємства, спроможність певний час триматиметься на одному рівні.

Відсутність окреслених принципів формування конкурентоспроможності викликає необхідність їх визначення. Під принципами ми розуміємо в даному разі основні правила діяльності підприємства. З такого погляду можна сформулювати принципи досягнення конкурентоздатності:

- принцип законності – конкурентоспроможність має досягатися лише законними шляхами;
- принцип розвитку – досягнення конкурентоспроможності повинне сприяти розвитку фірми;
- принцип незалежності – досягнення конкурентоспроможності не повинне ставити під загрозу економічну та фінансову незалежність підприємства;
- принцип альтернативності – треба враховувати альтернативні шляхи здобуття конкурентоспроможності підприємством;
- принцип результативності – отриманий рівень конкурентоспроможності має виражатися у конкретних показниках;
- принцип стабільності – досягнутий рівень конкурентоспроможності повинен забезпечувати ста-

більне поліпшення основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства;

– принцип об'єктивності – конкурентоспроможність повинна бути дійсно очевидною учасникам ринку.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, резюмуємо окремі складники зв'язку, на які вказують проаналізовані літературні джерела:

1) висококонкурентний стан є нетривким і діє доти, доки один із конкурентів не знайшов (або застосував) іншого способу випередити конкурентів;

2) передумовою визнання підприємства конкурентоздатним є необхідність певний час утримувати досягнутий рівень;

3) під час оцінки конкурентоспроможності підприємства слід ураховувати сезонність збуту його продукції, а також циклічність економічних змін;

4) швидкість реакції підприємства на будь-які зовнішні зміни суттєво впливає на його конкурентний стан.

Конкурентоспроможність на рівні підприємства слід розглядати як здатність отримувати вигоду у конкурентній боротьбі; спроможність підприємства ефективно функціонувати на конкретному ринку, задовольняючи потреби споживачів і власні стратегічні цілі, отримувати прибуток, достатній для всебічного вдосконалення виробництва у напрямі його розвитку. Це оціночна характеристика підприємства, що розкриває його потенційні можливості до перемоги у конкурентній боротьбі в конкретних ринкових умовах.

Бібліографічний список:

1. Єлець О.П., Богдан Є.В. Сутність конкуренції та конкурентоспроможності підприємства. URL: www.zgia.zp.ua (дата звернення: 25.05.2019).
2. Мокронос А.Г., Маврина І.Н. Конкуренция и конкурентоспособность : учебное пособие. Екатеринбург, 2014. 194 с.
3. Дубницький В.И. Конкуренция, конкурентоспособность, рыночная конъюнктура : учебное пособие / под науч. и общ. ред. д.э.н., проф. В.И. Дубницкого. Днепр, 2016. 400 с.
4. Бондаренко І.С. Конкурентоспроможність економіки України в умовах розвитку національної інноваційної системи : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Донецьк, 2009. 20 с.
5. Ісиченко І.В. Конкурентоспроможність регіонів України : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02. Київ, 2011. 21 с.
6. Селезньова О.В. Конкурентоспроможність підприємств сільськогосподарського машинобудування : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Запоріжжя, 2009. 20 с.
7. Бужин О.А. Конкурентоспроможність продукції тваринництва сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Луганськ, 2009. 20 с.
8. Сідельник О.П. Конкурентоспроможність небанківських фінансових установ : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2010. 20 с.
9. Гранатуров В.М., Кораблинова І.А. Управление конкурентоспособностью предприятий : учебное пособие. Одесса, 2016. 152 с.
10. Поляничкин Ю.А. Методы конкурентного функционирования промышленных предприятий : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Королев, 2013. 20 с.
11. Романов А.А. Конкурентоспособность предприятия в условиях современного экономического развития : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Санкт-Петербург, 2011. 20 с.
12. Петросян А.А. Совершенствование механизма управления конкурентоспособностью промышленных предприятий : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Москва, 2010. 20 с.

13. Перминов И.А. Организационно-экономические основы управления конкурентоспособностью предприятий машиностроения : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Москва, 2011. 20 с.
14. Орлова М.В. Совершенствование финансовой оценки конкурентоспособности фирм : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10. Москва, 2013. 20 с.
15. Левахина Е.В. Оценка конкурентоспособности предприятия на локальном сегменте товарного рынка : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.03. Тула, 2013. 20 с.
16. Нefeldова О.Г. Категорія конкурентоспроможності: зв'язок понять. *Прометей*. 2006. № 1(19). С. 204–206.

References:

1. Ielets, O.P., Bohdan, Ye.V. Sutnist konkurentsii ta konkurentospromozhnosti pidpriemstva. [The essence of competition and competitiveness of the enterprise] Available at: www.zgia.zp.ua (accessed 25 May 2019).
2. Konkurentsia y konkurentospobnost: uchebnoe posobie (2014) / A.H. Mokronosov, Y.N. Mavryna. [Competition and competitiveness: a manual]. Ekaterynburh: Yzd-vo Ural-un-ta.
3. Dubnytskyi V.Y. (2016). Konkurentsia, konkurentospobnost, rynochnaia kon'iunktura: Uchebnoe posobie. Dnepropetrovsk : HVUZ «UHKhTU» [Competition, Competitiveness, Market Conjuncture : Textbook]. (in Russian)
4. Bondarenko, I.S. (2009). "Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy v umovakh rozvytku natsionalnoi innovatsiinoi systemy" [Competitiveness of the Ukrainian economy in the conditions of development of the national innovation system] (PhD Thesis). Donetsk : Donetskyi natsionalnyi universytet ekonomiky i torhivli Imeni Mykhaila Tuhana-Baranovskoho.
5. Isychenko I.V. (2011). "Konkurentospromozhnist rehioniv Ukrainy" [Competitiveness of the regions of Ukraine] (PhD Thesis). Kyiv : Instytut heohrafi NAN Ukrainy.
6. Seleznova, O.V. (2009). "Konkurentospromozhnist pidpriemstv silskohospodarskoho mashynobuduvannia" [Competitiveness of agricultural machine-building enterprises] (PhD Thesis). Zaporizhzhia : Klasychnyi pryvatnyi universytet.
7. Buzhyn, O.A. (2009). "Konkurentospromozhnist produktsii tvarynnytstva silskohospodarskykh pidpriemstv" [Competitiveness of livestock products of agricultural enterprises] (PhD Thesis). Luhansk : Luhanskyi natsionalnyi ahrarynyi universytet.
8. Sidelnyk, O.P. (2010). "Konkurentospromozhnist nebankivskykh finansovykh ustanov": avtoref [Competitiveness of non-bank financial institutions] (PhD Thesis). Kyiv : Natsionalnyi bank Ukrainy , Universytet bankivskoi spravy.
9. Hranaturov, V.M. (2016). "Upravlenye konkurentospobnostiu predpriaty" [Managing the Competitiveness of Enterprises: Educational. way] : uchebn. posob. Odessa : ONAS. (in Russian)
10. Polianychnyn, Yu.A. (2013). "Metody konkurentnoho funktsionirovannia promyshlennykh predpriaty" [Methods of competitive functioning of industrial enterprises] (PhD Thesis). Korolev : Hosudarstvennoe biudzhethnoe obrazovatelnoe uchrezhdeniye vyssheho professyonalnoho obrazovannia Moskovskoi oblasti «Fynansovo-tekhnologicheskaiia akademyia».
11. Romanov, A.A. (2011). "Konkurentospobnost predpriatyia v usloviakh sovremennoho ekonomicheskoho razvytiia" [Competitiveness of the enterprise in the conditions of modern economic development] (PhD Thesis). Sankt-Peterburh : Mezhdunarodnyi Ynstytut nezavysymykh pedahohicheskyykh yssledovaniy.
12. Petrosian, A.A. (2010). "Sovershenstvovanye mekhanizma upravleniya konkurentospobnostiu promyshlennykh predpriaty" [Improvement of the mechanism of managing the competitiveness of industrial enterprises] (PhD Thesis). Moskva : «Moskovskiyi humanitarnyyi unyversytet».
13. Permynov, Y.A. (2011). "Orhanyzatsyonno-ekonomicheskyye osnovy upravleniya konkurentospobnostiu predpriaty mashynostroeniia" [Organizational-economic bases of competitiveness of mechanical engineering enterprises] (PhD Thesis). Moskva : Hosudarstvennoe obrazovatelnoe uchrezhdeniye vyssheho professyonalnoho obrazovannia Moskovskoho hosudarstvennoho yndustrialnoho unyversyteta.
14. Orlova, M.V. (2013). Sovershenstvovanye fynansovoi otsenky konkurentospobnosty fyrm : avtoref. dys. [Perfection of the financial evaluation of the competitiveness of firms] (PhD Thesis). Moskva : Mezhdunarodnyi ynstytut hosudarstvennoi sluzhby y upravleniya federalnoho hosudarstvennoho biudzhethnoho obrazovatelnoho uchrezhdeniia vyssheho professyonalnoho obrazovannia «Rossyiskaia akademyia narodnoho khoziaistva y hosudarstvennoi sluzhby pry Prezydente Rossyiskoi Federatsyy».
15. Levakhyna, E.V. (2013). "Otsenka konkurentospobnosty predpriatyia na lokalnom sehmente tovarnoho rynka" [Estimation of enterprise competitiveness in the local segment of the commodity market] (PhD Thesis). Tula : Tul'skiy hosudarstvennyi unyversytet.
16. Nefeldova, O.H. (2006). Katehoriia konkurentospromozhnosti: zviazok poniat [Category of Competitiveness: Communication of Concepts]. *Prometei*. Vol. 1(19), pp. 204–206.